

"Безпрізвищний"

Сергій Пилипенко

(оповідання ударника)

Оповісти історію мого першого друкованого твору — таку тему ви мені сьогодні загадали. Початок її належить зорі ударницького руху, коли гасло заклику в літературу ще не лунало, коли ми, активісти-вирібники, задовольнялися скромним, але почесним званням робкора.

Робкором-залізничником я тоді був. Писав про перестої, мішочників, ремонт рухомого складу, бюрократів, тяганину, писав про всі болячки, що шкодили промисловим жилам країни, як слід гнати в усі усяди живущу продукцію — кров. Вона чорними згустками збивалася подекуди на вузлах, бубнявіла болючими пухирями, знекровлюючи подальші райони. Особливої шкоди завдавали кляті сніговії. Цілі дільниці на скільки діб завмирили, поки спільними зусиллями тисяч людей розчищалися колії, вивозилися з вузлових станцій повнісінькі ешелйони сипкового снігу, щоб дати дорогу іншим ешелйонам: з вугіллям, хлібом, лісом, залізом, з усіма різноманітними знадобами складного громадського організму.

І от був дужий і довгий снігопад. Непроглядною пеленою з ранку до вечора, з вечора до ранку оповито все навкруги. І день, і другий, і третій. По вулицях нашого міста наче закови за царської війни. Навіть телеграфні дроти, обтяжені налиплим снігом, спустилися так низько, що видаються колючими загородами впродовж глибоких шанців[165 — Шанці — земляні укріплення у вигляді ровів (траншей) з насипом.] — пішоходів з високими брустверами[166 — Бруствер — насип на зовнішній стороні траншеї.] — закиданим горою бруком. На околицях, де сніговієві більший простір і воля, аж до дахів знялися гребенястими хвилями білі кучугури, перекидаючись валами через тини, ворота. День і ніч одкопувалися мешканці, визволяли одні одних, бо не всякий міг прочинити надвір двері, підперті сніговою стіною, не всякий міг із вікна визирнути, подати голос у квартиру — завалила була невблаганна стихія.

Уявіть собі, що робилося тоді на колії! Коли б не лінія телеграфних стовпів — і не пізнати, де тая залізниця: рівний, білий, пустельний степ, як нова скатертина. Та й на станції нашої жодної рейки не видно. Стоять нерухомо ешелйони з погаслими паротягами. Суцільне кладовище. А це ж було, коли криком кричала вся країна — подавай вугілля, бо стануть заводи, фабрики, зірветься все будівництво, намарно підуть криваві жертви громадянської війни, не закріпимо здобутків великого Жовтня...

Усі залізничники на лінію — гасло! Самі телеграфісти та телефоністи дежурять по станціях, тримають зв'язок, передають накази, звідомлення. Більш анікого. Та де там! Легше, мабуть, стародавній Херсонес отам коло Севастополя одкопувати з морського піску, ніж управитися із цією силою снігу.

Тоді згадали про те, що Володимир Ільїч назвав "великим почином" і що почалося

— наша слава, наша честь! — у нас таки, в залізничників, уперше на Московсько-Казанській залізниці.

На суботники вирішили ми закликати організовану міську людність, на те, де вимальовуються яскраво риси майбутньої вільної комуністичної праці.

Перші відгукнулися на наш заклик, звичайно, пролетарі. Уже другого дня копалися тисячі робітників з індустріальних велетнів на численних коліях нашої вузлової станції і — нікуди правди діти! — крили нас без жалю найприкрішими словами за те, що покликати їх зуміли, а от достатньо струментів не настачили. Та не йти назад з порожніми руками, не виконавши обов'язку товариської колективної допомоги. Уламки дощок, штакети замість лопат, кілки, старі рури з ремонтного парку замість ломів, брезенти замість нош — робота мусить кипіти, станція мусить бути якнайскорше звільнена від снігу, ешелюни мусять іти за призначенням.

За робітниками пішли службовці. Серед них не було вже того ентузіазму. Не свою, мовляв, справу робимо, не з охоти, а з примусу, бо хоч і сами ніби викликалися, так це — для годиться... Це тепер радянський апарат так-сяк поробочено, ворожий елемент хоч як повичищено, коло решти велику виховну роботу пророблено. А тоді... пошукали б тоді серед службовців щиро відданих пролетарській справі! Удень з ліхтарем не побачиш, а побачиш, якось не ймеш віри: мабуть, маскується, прикидається. Надто вже багато там було саботажу, шкідництва, всіляких ворожих виявів...

Наш робкорівський загін сновигав ненастанно між місцем роботи, вкладаючи тоді й свою фізичну пайку, та містом, де настачав матеріалом пресу, виступав доповідачами на профспілкових зборах, контролював установи, що організовували суботники, занотовував те чи те ставлення до них. Праці вистачало. Так цілу штурмову декаду — це по-теперішньому, а тоді просто — десять довгих напружених днів більшовицької боротьби зі сліпою, ще незагнужданою, силою природи.

За десять день зідхнула легше вся країна, живущого чорного золота ковтнули заводські печі, дихнули побідно стрімкими димарями. Пролетарське будівництво пішло далі розміреною, впевненою, щоразу швидшою ходою...

* * *

Я тоді не написав нічого, крім скількох звичайних робкорівських нотаток до різних газет про фактичний перебіг справи. На щось більше тоді не було часу, та й здатности, мабуть, не вистачило б. Цим я зовсім не хочу сказати, що тепер вважаю себе за цілком здатного на художню творчість. Ви чуєте, як я розповідаю, і бачите, що робкорівська довгорічна праця наклала свою характеристичну печать на мою мову. Робкор звик до певних, газетярською працею вироблених, висловів, боїться уживати отих-пак образів, щоб не зашкодити ясності й точності думки наразі невдалого чи надто вільного порівняння тощо. Вони видаються йому зайвою прикрасою, недоцільним поцяцькуванням. Робкор завчив, що треба писати стисло, переказуючи суть факту чи явища і оминаючи всілякі деталі, обстанову, портрети дійових осіб, їхні розмови, тобто все те, що, кінець кінцем, складає м'ясо художнього твору. Мені здається, що я й зараз здатний збирати й подавати самі кістяки, саму схему для літературного твору. Мені, як

і іншим робкорам, котрі випробують свої сили художньої продукції, треба багато ще працювати, щоб набути в цій галузі досвіду, бо це ж перекваліфікація, це інший, хоч і споріднений, фах.

Вибачте, одійшов од теми. Ви ж бо сами дещо знаєте, як я пишу, та й зараз ще раз почувете, поцінуєте. Я ж вам хочу прочитати цілий свій першотвір. Написав я його далеко пізніше від згаданого суботника, аж тоді, як треба було в Харкові кінчати терміново побудову Тракторного. Багато там було праці, що не потребувала якоїсь кваліфікації: порити канави для водогону, піднести будівні матеріали, розчистити дворище, вивезти сміття. І от посунули колони допоміжної, добровільної робочої сили на Тракторобуд, щоб вивершити будову раніше від призначеного терміну, щоб забезпечити соціалістичні лани вчасним випуском машин — знаряддя перебудувати безперспективне одноосібне селянське господарство на могутнє колективістичне, вивести його на шлях до безкласового комуністичного суспільства, де кожному буде по потребі, з кожного по силі й здатності. Сами знаєте, яке велетенське значення трактори мають для нас.

І от тоді, бравши участь у суботнику на Тракторобуді, згадав я колишній суботник у нас на станції, чи, власне, один випадок, що згадка про нього особливо врізалася в пам'ять...

Зміркувавши, що така публікація допомагатиме мобілізувати громадську увагу коло справи суботників, зокрема може допомогти Тракторобудові, й написав цей коротенький твір. Не знаю, як саме його назвати: новелька, нарисок, малюнок з натури чи як там іще називаються такі речі.

Писав його з захопленням і уважністю коваля, що кує перший зразок деталі, обирає місце кожному ударові, перевертає на ковадлі кілька разів, щоб зручніше бити, б'є спочатку обережно, поволі і, лише впевнившись правильності, гатить з усієї сили, з радісним творчим піднесенням. Писав уночі після трудового дня, боючись втратити словесну нитку, забути народжені думки, спогади, вражіння. Писав у турботному тремтінні, сам перед собою складаючи іспит на можливість художньо творити, впливати на інших, заражати їх своїми думками, захованими в цьому творі. Писав, відчуваючи, що це зовсім не те, як писав я донині, але й не те, що і як кортіло написати. Бракувало слів, фарб, звуків. Писав і перекреслював. Писав і переписував.

Коли посіріло в вікні, я, теж увесь сірий з утоми, мав на столі скільки клаптиків паперу з моєю першою дитиною... Воно було, як усяке новонароджене, ще невидюче, зморшкувате, неоформлене. Та хіба від того менша любов у батьків? Вона збільшується почуттям жалощів до безпомічної істоти, бажанням їй допомогти, вгадати, чого хоче, чого потребує, щоб легше розпочати життя. Жалощі і в мене були до цього творика, такого безсилового, маленького, ніжні жалощі, сполучені з невмінням, незнанням, чого мій твір потребує, щоб боротися за своє існування, щоб увійти в літературне життя.

Другого дня — хіба стримаєш радість творчості, хіба затамуєш бажання щоскорше вивести зроблене на око людське? — вже другого дня був я в редакції ілюстрованого часопису "Плянета" і пропонував свій твір редакторові, що зиркав суворо на мене з-під

круглих, опуклих окулярів. Тут, власне, й починається історія мого першотвору — пробачте мені такий довгий вступ, хоч він багато чого й пояснює. Може, й не так, але однаково ви його вже терпеливо вислухали. Отже, вислухайте ще й мого "Безпрізвищного" — так називався твір, що його вміщено після деякої пригоди (про неї вже потім) — ось бачите — в тій-таки "Плянєті". Творик, як я вже казав, коротюсінський, коротший навіть за цей мій вступ, хоч праці коло нього поклав я чимало. Та годі! Читаю.

Безпрізвищний

— Партіє — слухай мою команду! Право-руч! Кроком руш!

Хто в хутрі, хто в шинельці, хто в кепці, хто у шапці, хто в ботах, хто в галошах — кумедно виглядала ця строката партія з тридцятьох чоловіків і жінок. Сидоренкова військова команда пасувала до неї, як Сидоренкові, суворому, вусатому залізничникові, балеринська спідничка. Він і сам посміхавсь у сиві з наморозі вуса, оглядаючи збоку свою партію, що місила глибокий сніг, ледь-ледь просуваючись до пакгаузу[167 — Пакгауз — склад для короткострокового зберігання вантажів.].

— Та не розсувайте так широко свої циркулі. В мене геть усі панчохи мокрі, — благала якась куценька службовка попереднього цибаня, намагаючись ступати в його сліди.

— А в мене геть увесь чуб мокрий, — віддувався захутрений пузій, мабуть, бухгалтер, бо йому заважив ще хтось:

— Еге, це вам не на рахівниці цокати круглячками.

— А я не розумію, кінець кінцем, який, власне, сенс у цьому? Замість робити кваліфіковану справу, що її ніхто інший не зробить, ідеш звичайнісіньким чорноробом. Нераціонально! Навіть збитки державі.

— Збитки? Ви забули, що сьогодні неділя, неробочий день.

— Неділя, а зветься суботник. Мабуть, євреї вигадали. Самі б і ходили.

— А чого ви, власне, пішли?

— Та, знаєте, незручно. Всі ж ходять...

— Стій! — обірвала розмову нова Сидоренкова команда. — Беріть лопати.

Навряд чи хто з усієї партії коли-будь мав у руках цей незграбний грабарський струмент[168 — Грабарський струмент — інструмент для грабарських (землекопських) робіт.]. Пузій поклав лопату на плече, як гвинтівку, цибань засунув під пахву держалном уперед, куценька службовка взяла в обидві руки й несла перед себе, спотикаючись на кожному кроці.

— А мені не треба, я зі своєю, — мовив підстаркуватий чоловік у чорній шинелі, що йшов іззаду.

— Бач, який запасливий, — здивувався Сидоренко, і йому здалося, що він цю чорну стареньку шинелю вже тут бачив. Чи не приходить, бува, лопату міняти на кращу? — підозріло подумав і вголос додав: — Лопата, здається, не ложка, зі своєю не ходять.

— Та я знаю, що у вас струменту обмаль. От і позичив на сьогодні в сусідів.

— Добре гарних сусідів мати. Позичив мале, віддав трохи більше, і сам перебивсь, і

людям зарібок, — натякнув Сидоренко, пильно вглядаючись у чорну шинелю з окантовкою, як у міських трамвайників. Безперечно, чи вчора, чи позавчора він її вже тут бачив. Так, позавчора, як працювали коло поста № 1. Комуś закурювати тютюню давав, а в того пучки померзли, ніяк цигарки не скрутить. Подививсь на лопату — звичайнісінька, вже старенька лопата. Держално аж блищить, вишліховане людськими робучими руками.

— Правду кажете: не дурно сусіда позичив. Обіцяв я йому ввечері обкидати за це сніг від ганку.

— Дорогий же вам суботник буде, — іронічно мовив Сидоренко, уявляючи собі, як спіймає чорну шинелю на гарячому... Тим часом нехай працює, аби з ока не спускати, як розходитимуться.

А праця не дуже посувалася. Невмілими рухами службовці не так обкидали сніг з залізничної колії, як перекидали його з місця на місце. Замість економних конусів, вони нагрібали якісь кучугури. Замість вибрати сніг аж до землі, вони лишали нерівну поверхню, і Сидоренкові доводилося знов і знов повертати когось із партії назад дороблювати напартачене. Цибань скарживсь пузієві:

— Клята лопата зі шпаринами. Дивіться, які мозолі враз натер!.. Тепер не писати, а каракулити буду, либонь, цілий тиждень.

У куценької службовки аж на носі краплистий піт, хоч мороз неабиякий. Бере на лопату дві жменьки снігу — назад перегинається.

— Та ви не так держално в руках тримаєте. Лівою рукою ближче донизу, долонею догори. Так. А праву кладіть сюди, долонею вниз. Бачите, так легше й зручніше, — навчає її чорна шинеля.

Сидоренко проходить повз них, мне налиплі на вусах льодові бурульки і втішає втомлених з незвички працівників.

— Ще он до того стовпа і перепочинемо. Ану, наляж! Ану, веселіш! Могорича не дамо, саме пролетарське спасибі заробите. Ви всі з одної установи?

— З одної. Всіх триста, на суботник прийшло тридцять.

— Невисока свідомість... А отой у чорній шинелі що у вас робить? — наче ненароком питає в цибаня.

— Отой? Ні, це не з нашої установи. В нас такого нема.

— Нема? А де ж він узявся?

— Мабуть, пристав, як розбивали на партії. А що?

— Та нічого... Так питаю, — не сказав Сидоренко про свою підозру, подививсь на годинник, на стовп, що до нього загадував дійти партії, — далеченько ще — махнув рукою і крикнув:

— Шабаш! Оправитись, покурить, як у війську кажуть.

Пузій підніс йому грубезну срібну цигарочницю з духовитими від фіялкового коріння цигарками.

— Частуйтеся, товаришу!

Сіли на купу старих шпал і з насолодою втягали запашний дим. Поряд

примостилась чорна шинеля і собі почала крутити собачу ніжку.

— У трамвайниках служите? — запитав Сидоренко.

— Еге ж, вагоноводцем. От уже сімнадцятий рік.

— Тяжка робота?

— Всяка тяжка робота, як нема охоти, а я своє діло люблю. От тільки ноги ревматизм крутить, — показав на руді старі повстяники.

— І в мене ноги пухнуть, — озвався пузій, — подагра, знаєте. Чекаю, не дочекаюся літа, щоб на Кавказ поїхати лікуватися. Торік два місяці був — дуже допомогло.

— А я теж оце два тижні відпустки маю, та не виходить так, як хотів, — зідхнула чорна шинеля, але співчуття не знайшла. Ніхто не запитав, чого, власне, хотів підстаркуватий вагоноводець.

Сидоренко підвівсь і пішов до сусідньої партії поділити надалі ділянки для роботи. Пузій витяг іще одну духовиту цигарку й задумливо випускав кільця синюватого диму. Вагоноводець мовчки взяв свою лопату, почвалав до стовпа-межі з сусідньою партією — і почав там зосереджено працювати.

Недалеко Сидоренка питав сусідній інструктор:

— Ну, як робітнички?

— Один тільки й є путящий, проте й той підозрілий якийсь. Онде в чорній шинелі.

— У чорній шинелі? А знаєш, ніби я його в себе день п'ять тому мав у партії. Авжеж! Першого дня, як роботу почали. З клуночком приходив та з кошиком якимсь. Через те й пригадав. Нащо на суботник з кошиком та клунком?

— Еге, нащо? — підхопив Сидоренко. — От я одразу й вгадав, що стрілок. Диви ти, як унадивсь сюди... А що це в мене за гвалт? — перепинив розмову, зачувши справді якісь вигуки на своїй ділянці.

Кричав пузій:

— Вона тут лежала, на шпалах. Хто міг узяти? Серед білого дня крадуть. Казав я — не піду на цей чортів суботник. От заробив!

— Що таке? Що вкрали? — підбіг Сидоренко.

— Та цигарочницю мою, срібну. З золотим написом. Ви ж її бачили?

— Бачив... І знаю, хто вкрав, — твердо заявив Сидоренко, — не інакше, як отой у чорній шинелі, що сидів поряд вас. Більше нікому.

— Правда! Більше нікому. Треба обшукати.

Не зважаючи на протести й заперечення вагоноводця, його одвели до станції й пильно обшукали. Зняли шинелю, піджак, повстяники. Цигарочниці ніде не було.

— Чого ви сюди щодня унадилися? Адже так — щодня?

— Так, уже п'ятий день тут на суботниках потрошку працюю. Я ж відпустку одержав, а в мене синок є в Одесі. Хороший синок, комсомолец такий завзятий. У моряках ходить. От я й зібравсь був погостювати до нього. Приходжу на вокзал з клуночком подорожнім, у кошик набрав подарунків йому, на сорочки тощо.

Аж тут метелиця така, що й світу не видно. Всі поїзди стали, всі колії снігом забито. Нікуди, папашо, не поїдете, кажуть мені, беріть краще лопату та допоможіть нам зі

снігом упоратись. Бачу я таке діло — та й за лопату. Прийшов і другого дня, і третього, так і досі ходжу, бо ж треба колії звільнити, треба відновити рух. У місті онде хліба вже не вистачає, хто й зна які черги стоять і народ хвилюється: про що думає влада? — того не втямки, що хуга накоїла лиха, що допомогти треба залізничникам. Ну, а я однаково в відпустці, безробітний ніби. От і ходжу. Пристану до якоїсь партії і працюю потрошку.

Сидоренко мовчав, засоромлений немудрим оповіданням. Злодій так щиро не казатиме. Чесну людину запідозрив хто й зна в чому. Коли ж так збіглося... Але пузій не вгамовувався:

— Факт лишається фактом: цигарочниці в мене нема, хтось її вкрав.

Сидоренко спалахнув:

— Ви що? На мене, може, натякаєте? То я вас...

Вагоноводець схопив Сидоренка за руку:

— Не паскудьтеся, товаришу! Ходім-но туди, де сиділи.

Справді, між шпалами мирнесенько лежала ніким не займана, запала непомітно туди цигарочниця.

Роботу партії було зіпсовано. Обговорювали пригоду, роздивлялися знов і знов на героїню дня — грубезну цигарочницю. Цибань співчував:

— Так, знаєте, позбавитись такої коштовної речі — це була б надзвичайна прикрість.

— О так, — підхопила куценька службовка, — досить того, що я через цей суботник змарнувала запрошення на іменини.

Пузій скаржився, що в нього болить з хвилювання серце і він ніяк вже не може далі поратися коло цього ідіотського снігу.

— Я міг би сьогодні вдома зробити надурочну роботу і мати за це пристойні гроші. Ніколи в житті мене більш не спровокують на такі веселі прогулянки.

Ніхто не цікавивсь вагоноводцем, ніби він мав бути цілком задоволений уже з того, що підозра на нього не виправдалася, але підозрівати його — чому б було не підозрівати? Це так природньо!..

Він мовчки методично кінчав розчищати кінець ділянки, коло стовпа, коли до нього підійшов Сидоренко й тихо проказав:

— Образив я вас товаришу, та, їй-право, ненароком...

Вагоноводець посміхнувся:

— Та я хіба на вас лихо маю? Ви своє діло справляли? А на тих, — кивнув головою на купку навкруги пузія, — хіба ми на блошиць ображаємось? Синоч мій, комсомолец, пише в листі: почекай, татусю, вивчимося — все своїми руками зробимо, а для вчення не доводиться позичати розуму — свого вистачає. І я кажу: була б до роботи охота, а вона в нас є, бо ж робота ця для нас та для дітей наших... Ну й радісно!.. Тільки от ноги болять, ревматизм у мене...

Розмову перервав гучний гудок. Із депа виходили робітники.

— Шабаш! — крикнув Сидоренко партії.— До пакгауза здавати струмент. Суботник кінчивсь.

Другого дня Сидоренка послали на сусідню станцію. Їхав і шкодував:

— Ну, як я не запитав прізвище цього товариша? Чи побачу ще колись?

Так і досі в пам'яті безпрізвищний підстаркуватий чоловік у чорній старенькій шинелі і рудих повстяниках на хорих ревматичних ногах. Позичає в сусіди за одробіток широку дерев'яну лопату і йде самохіть на суботник, щоб "трошки попрацювати", використовуючи свою коротеньку відпустку, свій річний перепочинок.

* * *

Все. Ви чули: наївнувато, трохи, може, сантиментально, але... але я ніколи б не зважився так брутально штовхнути робкора-ударника, що ступає несміливим кроком на перший щабель мистецької драбини. Хоч слово поради, хоч натяк на підтримку тепер і надалі. Куди там! Жовті очі з-під круглих опуклих окулярів насмішкуюто:

— Від чесної робкорівської праці на белетристичну халтуру? Лави графоманів поповняти?

Новакові в редакції від такого привітання, мабуть, руки, як у зомлілого, попустилися б, язик би заціпило. Та я ж — робкор, знаю, що іноді і на редакцію треба управи шукати, і в редакції бюрократизм і тяганина, бува, гостює.

— Вибачте, — кажу, — товаришу редакторе! Ви б прочитали, а тоді вже про халтуру.

— Лишіть, прочитаю.

— Ні, вибачте ще раз, товаришу редакторе, я б просив тепер прочитати, бо й мені ніколи ходити до вас і твір цей, можна сказати, терміновий — до кампанії суботників на Тракторобуді.

Секретар казав, що ви чергове число хочете присвятити саме цій новобудові...

— Іване Васильовичу, що ви там всякому переказуєте редакційні пляни? — гукнув сердито редактор у сусідню кімнату.

Хотів був я одразу на "всякого" одкоша дати, та якось стримавсь. Прошу ще раз, якомога ввічливо, хоч усередині, мов у казані, натискає пара:

— То що ж, товаришу редакторе, перечитаєте рукопис? Він же маленький. Якихось п'ять хвилин.

— О, о, бачите! А каже, що не графоман! Хіба чесний робкор одбиратиме час у ділової людини?

— Та, мабуть, читати авторські рукописи ото й є ваше діло, товаришу редакторе, — скромненько зауважую і бачу, що редакторові очі стають кругліші за його окуляри. Аж шипить, простягаючи руку. Дивлюся — чи нема на ній ознак золотого персня, і, здається мені, є таки на середньому пальці блідненька смужка.

— Одне читати — діло робити, інше — час марнувати... Давайте вже, коли ви такий навратливий[169 — Навратливий — нав'язливий, набридливий.], ваш витвір... "Безпрізвищний"? Немилозвучно... І петлюрівщина. Нащо куркулячі українізви протаскувати, коли є хороші інтернаціональні слова — в даному разі — фамілія. Фамілія — безфамільний. Лишіть прізвища для собак, котів та інших тварин.

— Товаришу редакторе, безфамільний — це, мабуть, визначатиме ще й

безсімейний, однак, а мені треба, щоб ім'я героя було невідоме.

— То й кажіть — безіменний і не морочте мені голови! Коли ви тут виславляєте безіменного героя, ваш твір протирічить настановам партії. Чули: "Країна повинна знати своїх героїв"? Чули? Так, героїв конкретних, з іменами, з фаміліями, а не "безпрізвищних". Ваш твір ідеологічно невитриманий, іде всупереч політичних директив і доказує, що я маю рацію застерігати вас: не зіходьте з чесного робкорівського шляху, не графоманьте.

— Та я...

— Що "та я"? Не перебаранчайте, коли вам діло говорять! Твір, кажу, по-перше, ідеологічно шкідливий, бо од конкретних героїв праці одвертає громадську увагу на якихось нікому не відомих "безпрізвищних". Це дрібнобуржуазна знеосібка. Це як капіталісти ставили пам'ятники невідомим салдатам після імперіялістичної війни. По-друге, ніякого відношення ця давноминула подія на залізниці до сучасного Тракторобуда не має, і ви мені налажливо марнували час, потрібний для корисної справи. Ось ваш рукопис! (У сусідню кімнату голосно): Іване Васильовичу, потурбуйтеся, будь ласка, замовленням належного художнього матеріалу до тракторобудівського числа. Там, до речі, дещо треба було б і про суботник. Адже кампанія така тепер переводиться, як цей товариш каже. Може, він би й зібрав конкретні відомості для репортажу? Га, як ви?

Жовті очі за круглими опуклими окулярами зіщулені. В них перемога самовдоволеної пихи.

— Ні, товаришу редакторе, дякую за ласку! Пошліть когось зі своїх чесних співробітників. Прощайте!

Пішов, дивуючи, яких іще "редакторів" радянська земля носить і відповідальні посади дає. Проте надто впевнені закиди жовтоокого бюрократа породили й деякий сумнів. А що як і справді, з недосвідчености своєї, я в тупець заїхав зі своїм "Безпрізвищним"? Адже любить чи не любить редактор "Плянети" початківців з робкорів, а все ж таки він редактор, за свій часопис відповідає і повинен знати, що треба і чого не треба друкувати... Невідомі салдати... Щось не второпаю, до чого він згадав це гарматне м'ясо імперіялізму. Пам'ятники їм — облуда. А пам'ятник наш десяти тисячам, що загинули під Перекопом — не облуда. І ми й вони, герої Перекопські, одне. Буржуазія і невідомі салдати — різне... "Країна повинна знати своїх героїв". Повинна. Знаю. Писав про це, згадував імена конкретних героїв. Але от прізвища цієї самовідданої людини в своєму творикові я таки дійсно не знаю, а вчинок її гідний громадської уваги. І людина така, мабуть, не одна. Їх, може, теж десять тисяч. Згадувати про них шкідливо?

Зустріч з редактором "Плянети" порушила спокій і впевненість, що роблю корисну справу. Вирішив ще поконсультуватися. Згадав знайомого письменника Ласоцького, вічно заклопотану темнооку людину, що її часто бачив по редакціях у пошуках за авансом. Він, хоч має певне письменницьке ім'я, багато друкується, але не вміє впорядкувати свого життя, перевести його на госпрозрахунок. Зустрів того ж дня

випадково на вулиці. Біжить, поспішає:

— Збираюся їхати позавтра на Дніпрельстан[170 — Дніпрельстан — Дніпровська електростанція. Її будівництво розпочалося в 1927 р., а 1932 р. перші 5 із 9 гідрогенераторів почали діяти.]. Грошей на дорогу треба добути. Отже, вибачайте, товаришу, поговоримо іншим разом. Рукопис дайте. Неодмінно прочитаю. І пишіть. Працюйте. Не відразу стрілець у ціль навчається влучати. І не всякий суддя справедливий та послуху гідний... Прочитаю, неодмінно прочитаю...

Утік, а я лишивсь, хоч трохи втішений, заспокоєний, та все ж із сумнівами: чи ж вартий друку мій першотвір?

Темноокий Ласоцький поїхав на Дніпрельстан... Як приїде, міркую, знов десь надібаю, змушу прочитати, бо ж куди йому, заклопотаному, пам'ятати про творик якогось робкора? Не один, мабуть, початківець звертався до нього по поради. Шкода тільки, що постріл, як він казав, напевно вже в ціль не попаде, до тракторбудівських суботників не постигне. А вони ж і породили мій твір, спричинили його. Хай не бреше жовтоокий редактор, що між ними нема нічого спільного! Спільне те, що й там і там потрібна самовіддана праця, потрібні відомі й невідомі салдати, що їм пам'ятником буде, насамперед, та будова, за яку вони боролися й перемогли.

Так сам себе розважав і вже терпеливо чекав на приїзд Ласоцького. Благословить чи не благословить на дальшу письменницьку путь.

* * *

Вихідного дня купую часописи. Бачу свіже число "Плянети" № 3, з обкладинки видно — присвячене Тракторобудові. Розгортаю — очам не йому віри. Моє оповідання "Безпрізвищний" мало не на першому місці! Слава Ласоцькому, справжньому другові початківців! Переконав, очевидно, жовтоокого цербера чи того самого совість узяла за прикре ставлення до робкора-ударника. Несу додому дорогоцінне число, наче сповиту дитину мати. Щоб ще порошок не впала, щоб вітрець не задув. Сідаю. Стежу слово за словом, щоб помітити редакційні зміни, поправки. Дедалі радію — нема ніяких. Значить гаразд! Значить — перша спроба вдалася. Перегортаю сторінку — ой лихо! Пасажир, що спав мирно на полиці і раптом летить стрімголів звідти під час катастрофи — і в того менше несподіванки, як була мені в тую мить. Подивіться на це число "Плянети", звідки я щойно вам читав свій твір. Бачите: під моїм оповіданням "Безпрізвищний" ясно і чітко стоїть підпис.

Я розгубивсь. Невже відомий письменник здатний на таке явне шахрайство? Щоправда, свідок у мене є — жовтоокий редактор. Більш ніхто мого твору не бачив, не чув. Але цей свідок — він же й співучасник, бо хто ж пропускав оповідання в часопис, як не він, не редактор "Плянети"? Що робити? Ганьба! Ганьба тим, кого так поважав, працівникам радянської літератури! Виходить, який редактор, такі й співробітники. Той гарчить, цей ластиться, але обидва кусаються. От тобі й Ласоцький! Радянський письменник! Друг, бачите, початківців! Ні, не може бути! Кинутися на таку мізерію, на куценьку новельку початківця-робкора, — яка рація, який сенс? Мабуть, якась помилка. Я не маю права навіть підозрівати цю людину в такому нечесному, ганебному

вчинку. Треба перевірити.

Прожогом до редакції "Плянети". Редактора, на шкоду, нема. Сидить лише незмінний, завжди життєрадісний секретар Іван Васильович, Петренко на прізвище.

Починаю здалека:

— Товаришу Петренко, давно ви бачили Ласоцького? Дуже він мені потрібний.

— Ласоцького? Був недавно, заніс нам оповіданнячко. Може, читали в останньому числі? Казав — на Дніпрельстан збирається. Грошей просив. Більше не заходив.

Серце впало. Підозра справедлива. Сам Ласоцький заніс моє оповідання, видав за своє. Невже й така дрібниця, як мізерний гонорар за ці кілька сторінок, спокусила його? Згадав вічну гонитву цього письменника за авансами й вирішив, що це й єдино можлива причина фальсифікації. Інакшої прибрати не міг. Пішов додому зневірений, збезнадієний. Прикро так, неприємно, наче сам щось погане зробив. Бува, знаєте, що сором на себе бере, коли людина, що їй віри ймеш, несподівано вчинить щось гидке. Не за неї, за себе соромно, що ням віри. Так і мені тоді.

* * *

Попікся я так на першотворі, що й охота до художньої літератури остигла. Хай його грець візьме з такими звичаями! Справді — тримайсь чесного робкорівства і не лізь у цю шахрайську компанію, бо лиха не оберешся. Чекаю тільки на зустріч з Ласоцьким. Адже мимо злочинства мовчки не проходять, і йому цього я не подарую, при людях виведу на чисту воду, навчу, як поводитися з чужими речами. Робкор злодіїв на гачок бере, людям показує для науки: не забувай, що за радянської влади живеш, працюєш, поважай пролетарські закони.

Тут саме випадок щасливий нагодивсь. Преміюють мене на ударному зльоті подорожньою. Обираю Дніпрельстан. Сама рибка в вершу йде, тут і спіймається.

Їду. Аж голова гуде від Дніпробудових[171 — Дніпробудові — від Дніпробуд, будівництво електростанції на Дніпрі.] темпів: від могутнього пориву пролетарської енергії. Записував був прізвища героїв ударницької праці, переможців у соціалістичному змаганні — й покинув — не вистачило бльокноту. Та й не вженешся: сьогоднішній переможець — завтра переможений новим звितяжцем, а позавтра знов перший наздоганяє й б'є другого новим світовим рекордом. І не одиниці. Цілі бригади. Честь і слава бригадирові, але честь і слава цілій бригаді, кожному членові її, що взяв гідну пайку в загальній справі, в запальній атаці на залізо, землю, бетон, воду, камінь, на маловірів і хлипіїв.

"Героїв повинна знати вся країна". Так! Десятки найславніших імен дніпробудівців повинен знати СРСР, повинні знати наші друзі за кордоном — з радістю, наші вороги — з жахом перед звитяжною ходою робітничої кляси. Але серед тих імен найчільніше — компартія, найгероїчніше — її крицевий-ленінський ЦК, найзвитяжніше — товариш Сталін, їм найбільша честь і слава на Дніпробуді, на сотнях, тисячах інших будівництв, серед сотень тисяч, мільйонів ударників-пролетарів великого Радянського Союзу.

Так: країна повинна знати своїх героїв, своїх конкретних героїв. Серед них найпоширеніше ім'я більшовик. Уже до нього додається прізвище: Давидов, Давиденко,

Давидсон, Давидошвілі. Багато давидів, що метким ударом перебороли начебто непереможних голіятів, розтрошили, підкорили пролетаріятові. Чи ж може знати країна всіх своїх героїв? Чи мають назву всі зорі на небі? Ні, я мав рацію зі своїм "Безпрізвищним"! Хай це невеличка безіменна зірка серед рясного Чумацького Шляху, але й вона світить, і вона переборює темряву незмірених світових просторів, і її треба ураховувати, кажучи про зоряне небо. Скільки таких зірок на Дніпробуді, окрім усіх відомих на ім'я! Він, Дніпробуд, мене переконав остаточно і розвіяв сумніви, нав'язані жовтооком редактором: знеосібки у мене нема, я її не пропагую.

Але де ж Ласоцький? Безкарно од мене не випорсне, ні! Ловити звіря найкраще коло водопою, письменника — коло видавництва, редакції. Туди й скеровую свої кроки. Не помиляюсь. Сидить темноокий Ласоцький, пізнає мене й щирісінько (нахабство яке!) вітає:

— А, землячок — харківець! От де зустрілись! Ну, як: ваше оповіданнячко надрукували? Я його рекомендував перед від'їздом Петренкові... Прочитав, прочитав, чого ви ніби дивуетесь? На перший раз непогано, працюйте далі, й буде діло. Може, ремствуєте, що, не питавши вас, саме в "Плянету" дав? Випадок надзвичайно зручний був: там про суботник треба і у вас — суботник. Як збіглося. Так надрукували?

Тарахкотить, як кур'єрський на повній ході. Здається — ніяким гальмом не візьмеш. Перепиняю твердим запитанням:

— А за яким підписом ви дали до друку моє оповідання?

— Підписом? Яким підписом?.. А й правда — я й досі не знаю вашого прізвища, товаришу, хоч і пам'ятаю з обличчя. Підпис, звичайно, той, що був на рукопису. Може, прибрали якийсь псевдонім, інакший від робкорівського?

— Мій псевдонім за "Планетою" — з притиском кажу письменникові, зазираючи в темні заклопотані очі, — Іван Ласоцький.

— Псевдонім — моє прізвище? — зовсім щиро дивується мій напасник і потім, наче зрозумівши, вже сердито, — Яке ж ви маєте право?

— А яке ви мали право видавати моє оповідання за своє?

— Як ви смієте? Що ви кажете! — вже зовсім гнівно скочив Ласоцький, хвилюючись так, що я збагнув, що трапилось прикре непорозуміння, прикра помилка, як пишуть у газетах про друкарські ляпсуси.

З подальшої розмови вияснилося, що Петренко, побачивши Ласоцького, запитав, чи немає чогось про суботники, а той, згадавши про моє оповіданнячко, як завжди заклопотаний, неуважний, відповів:

— От випадок! Саме на цю тему є підходяща річ. Ось! — кинув рукопис і побіг у своїх справах, не пояснивши Петренкові, чий це твір. А підпису в мене зовсім ніякого не було.

Нащо правити твір відомого письменника? Нащо показувати редакторові річ у пляні одержаного замовлення, річ авторитетного автора? Так з'явилося оповідання Івана Ласоцького "Безпрізвищний" на сторінках столичного часопису "Планета"...

Обидва автори — і фактичний, і фіктивний — весело сміялися, розплутавши

непорозуміння і уявляючи собі здивоване, розлютоване обличчя жовтоокого редактора, коли він побачив у своєму часопису щойно забраковану їм так гостро й рішуче річ якогось невідомого, налазливого "графомана".

Та ми помилялися. Редакторова вдача нам обидвом ще не була цілковито відома...

Другого дня Ласоцький одержав авторський примірник "Плянети" і такий редакторів лист:

"Редакція "Плянети" просить пробачити шановного товариша Ласоцького за не зовсім увічливий прийом, що його мав у редакції невідомий їй посланець з його твором. Стільки, знаєте, розвелось різних шарлатанів, спекулянтів, графоманів і просто злодіїв, що з усіма відвідувачами ввічливим однаково не будеш. Редакція має надію, що видрукуванням "Безпрізвищного" і виплатою належного гонорару прикрий інцидент вичерпано, а товариш Ласоцький і надалі не минатиме "Плянети" зі своєю творчістю".

— Брутальність і нахабство завжди сполучені з підлесливістю і боягузством. І те й те — дві сторони одної міщанської ідеології, — сфілософував Ласоцький.

Мене лист обурих дужче:

— Треба, кінець кінцем, звернути увагу відповідних органів, щоб такі люди не компромітували радянську пресу. Хто не за нас, ударників соцбудівництва, той проти самого соцбудівництва.

— Ви маєте цілковиту рацію, товаришу! Саме тут легко розпізнати головну праву небезпеку, але...

— Ви маєте якесь — "але"?

— Я хочу сказати: але є ще й небезпека "ліва", і я вам, новакові в художніх справах, хочу її зараз-таки продемонструвати. Є охота?

— Звичайно!

— Ходім...

* * *

У маленькій кімнаті аж чадно від цигаркового диму. На столі купа рукописів, світлин, фотопортретів. На дверях напис: "Виїздна редакція альманаху ударників". Редакція — три видавничі співробітника. Вже з декаду тут пораються, збираючи художній матеріал про ударників. На чолі трійки довгобрана, в'юнка постать, колишній спецрепортер "Революційного Молота" Міхасик. Ласоцький, підморгнувши мені тайкома, рекомендує:

— Ось привів знайомого робкора-ударника, літературного початківця. Ще якусь пару день на Дніпробуді, але вже який нарис чудовий встругнув! Саме для вашого альманаху. Ви тільки подивіться!

Не зважаючи на мій розгублений з несподіванки вигляд — адже ніякого нарису я не писав, — виймає Ласоцький зі свого портфеля грубенький, вже друкований на машинці рукопис, і починає з нього цитувати.

"На берегах оспіваного Гоголем,
там ударники ходять гоголем.

...Почалося зі скелі Дурної. Не тому дурної, що поганенька, а тому, що по-дурному

витнулась серед Дніпрової течії..."

— Ви чуєте, яка гра слів? Талант, безперечний талант! І соромиться, як бачите, як справжнісінька талановита людина, якій незручно, що доля її нагородила хистом, вищим від інших. Але слухайте далі. Ось:

"...Імена дніпрельстанівських бетонярів, виконробів, ентузіастів ударної праці повинна знати вся країна, бо це ж вони одні з перших, що на ділі здійснили більшовицьке гасло "наздогнати й випередити в найкоротший історичний термін". Буржуазія собі на втіху влаштовує дике змагання боксерів, і вони, перед кількадесятитисячною аудиторією розбивають один одному щелепи, трощать ребра, ламають руки й ноги. Пролетаріят СРСР перед лицем усього здивованого світу демонструє соціялістичне змагання своїх кращих синів, що трощать останні підпори старого ладу, розбивають на гамуз забобони, ламають усі перешкоди. Буржуазія рекламує своїх рабів, друкує портрети переможців у кривавих, безглузких, барбарських "розвагах", оргіях скаженого садизму. Пролетаріят демонструє героїв мирної праці, переможців у творчому змаганні — хто краще й більше дасть користи трудящим. Буржуазія рекламує, щоб з рекламованих дивувалися, підкреслюючи її недосяжність для "простого" люду, її зверхність над масою. Пролетаріят демонструє, щоб до рівня кращих підтягти інших, щоб показати — ці кращі є нерозривна частка загальної маси, кров від крові, її авангард, а не якийсь зверхній шар. Імена кращих з цього авангарду повинна знати вся країна. Ось кращі бетонярі Дніпробуду бригадири комсомольських бригад: Ткаченко, Ільгов, Макаренко, бетонярка Женья Романько. А ось виконроб: Гольтелов, Суламіт Абрамовна Зільберштейн, а старшим виконробом греблі був товариш Рубін. Вони вивершують гребінку могутньої греблі, що перетне навіки Дніпро..."

— Що? Міцно! Конкретно! Саме те, що вам треба, товариші альманахівці. Раджу не ловити гав і негайно купити рукопис, бо товариш їде позавтра назад. Не побачите тоді капітальної, можна сказати, речі. Тут близько трьох аркушів. Одне слово: п'ятсот монет за всю річ — і по всьому. Маєте ударника про ударників. Мені не заважило б видати комісійні за таку знахідку. Жартую, звичайно, але — до діла! Згода? Берете рукопис? Умову і гроші мені на квартиру. Там буде й автор. Адже ми разом звідси поїдемо? Так, так, не заперечуйте! — замахав на мене руками, побачивши вираз протесту на моєму обличчі проти прилюдної фальсифікації й обороту справи, абсолютно для мене несподіваного.

Альманахівці теж спостерегли цей вираз, але зрозуміли його по-своєму. Міхасик зареготав, сперечаючись на швидкість з Ласоцьким:

— Звичайно, звичайно, рукопис за нами! Про це не може бути й мови. Ударникам у нас перше, почесне місце. Хто, як не вони, будують нове мистецтво, нову літературу, насичену патосом Дніпробуду? Тільки вони, нова раса людей, можна сказати. І ви, безперечно, з цієї нової раси. Яка сила вислову, ясність думки, який монументальний, як сам Дніпробуд, стиль! Чудово, чудово! Ми надрукуємо ваш нарис спеціальним шрифтом. Він піде на першому місці, одразу після редакційної передмови, де,

безперечно, одзначимо особливу цінність вашого твору. Про умову, гроші не турбуйтеся. Завтра все буде з точністю, як у кращому банку. Я навіть вважаю, що наш обов'язок (Міхасик скинув очима на своїх співробітників, і ті погідливо хитнули головами), наш обов'язок оплатити ваші виробничі видатки, зв'язані з написанням цього твору, насамперед проїзд. У м'якенькому вагоні, безперечно. Ви не заперечуватимете?

— Звичайно, звичайно, — поспішив погодитися за мене Ласоцький, — це дуже чемно з вашого боку, дуже, сказав би, шляхетно, та це гарне поняття однокорінне з такою поганню, як шляхта. Сказав би "благородно", так знов же колишнім дворянством тхне. Отже, це дуже по-пролетарському з вашого боку, товаришу Міхасику! Рукопис лишається у вас. Ми чекаємо завтра на умову і гроші, згідно з нашою теперішньою угодою. Ходім, товаришу, непогано було б скупатися після такого дня.

Вивів мене зовсім спантеличеного, оголомшеного несподіваним, авантурницьким трюком, де я грав, супроти всякого бажання, головну роль.

А Ласоцький торохкотів ненастанно:

— Бачили типів? Їм аби ударник. Ударники, бачите, нова раса, і тільки вони будують нове мистецтво! Ленін дурнями називав тих, хто руками самих комуністів мріяв перебудувати суспільство. Запобігають, як колись "приказні душі" перед гоноровою шляхтою. І важлива їм не суть, а форма. Зауважте собі: по приїзді сюди я пропонував їм написати цей самісінький нарис, докладно переказував намічений конспект, пояснював загальну настанову, ідею. Покрутили кирпою: "Знаєте, навряд чи підійде. Нам би чогось більш злободенного, ударницького". Та в мене ж, кажу, саме про ударництво. "Так, але якось не тее". Ну от їм "теє"! Навіть не читавши взяли, з двох маловажливих цитат. Магічне слово — ударник! Бачили тепер, друже, "але" до характеристики редактора "Плянети"?

— Бачив, товаришу Ласоцький, та в мене інше "але", а саме: як же викрутитися з цієї суттю своєю карної, шантажницької історії? Адже завтра пришлють гроші, умову ще й квитка, чого доброго, куплять.

— Умову підпишемо — вона пристойна, гроші візьмемо — вони чесно мною зароблені, а квиток у м'якенькому (перекривив Міхасика) дасть змогу перепочити після такого хвилювання.

— Ви певні, що я згоджуся підписати фальшиву умову? — обурено відказав я.

— Не хвилюйтесь, друже, умову підпишу я, Ласоцький, першим-ліпшим псевдонімом. Адже вашого прізвища вони не знають, а й знали б — маєте право на будь-який псевдонім. І не буде ніякого шахрайства, бо копію рукопису я везу в їхнє ж таки виробництво, з яким перед від'їздом мав справжнісіньку угоду й одержав справжнісінький аванс. Саме сьогодні термін подачі матеріяла і термін сплати решти гонорару — п'ятсот карбованців, точнісінько, як із цими типами ми домовились. Отже, працю я представникам виробництва чесно здав, гроші, скільки треба, одержав, а ваш квиток, це вже премія за винахідливість. Видавництво, маю надію, не заперечуватиме, коли ми йому детально оповімо Дніпрельстанівську пригоду і виявимо цим фактом

справжнє обличчя цих випадкових чужих нам людей. Це варто не одного квитка.

Я мусив погодитися з винахідливим письменником. Одне турбувало:

— Навіщо тільки брати гроші?

— Ну, знаєте, по-перше, в мене в кишені порожньо, як в їхній голові, а по-друге, це й буде наочним свідченням, кому доручає видавництво свої гроші. Розписку ж ми видавництву, звичайно, віддамо, а все, кінець кінцем, мусить бути доведено до свого логічного кінця. Викривати дурнів і пристосуванців — значить викривати. Так, товаришу робкоре?

— Так, товаришу Ласоцький, нехай вже буде по-вашому, хоч для мене це першина. Я звик іншими способами діяти.

— Але ж ви перекваліфіковуєтесь на майстра художнього слова й мусите погодитися, що п'єсу розіграно досить художньо, — блиснувши темними, вже незаклопотаними, очима, заперечив Ласоцький.

Із цим я, дійсно, не міг не погодитися. Актор з Ласоцького був неабиякий. Щодо мене — я не порушив традиційної мовчазності статиста. І, як у казці, ніхто не побачив, що "король" був голий.

Ми на той час були справді голі, хлюпаючись у холодних Дніпрових хвилях. Заздро було дивитися на мускулясте тіло невеличкого на зріст, але міцно збудованого Ласоцького. Сильним помахом дужих рук він легко перемагав Дніпрову течію, мало не до пояса виринаючи з води. Де було мені, сухоребром, з запалими сухітними грудьми вгнатися за ним.

— До речі, товаришу ударнику, ваша постать ніяк не відповідає трафаретному художньому портрету "справжнього" ударника, — мовив Ласоцький, гріючись після плавби на сонці, — ударники, бачите, мусять бути неодмінно з волячими шиями, боксерськими м'язами, одне слово, геркулесами. Боронь доле, звичайну людину подати — мабуть, через те, що такі художники в лапках не уявляють собі, нездатні уявити, як може звичайна людина надзвичайні труднощі перемагати своїм ентузіазмом, а не бугаячою силою.

— А я от думаю про інше, товаришу Ласоцький. Ви називали цитати зі свого нариса маловажливими. Тим часом друга цитата (перша, звичайно, пилуга в очі дурникам), ота друга цитата про значення показу конкретних героїв соціалістичної праці знову зароїла в мені сумніви: чи варто мені було свого безпрізвищного вагоноводця описувати? Все ж таки якась знеосібка, коли б не мав рації редактор "Плянети".

— Е, це вже в вас не робкорівська, не ударницька тенденція копирсатися в сумнівах. Ударник — це, насамперед, вольова людина. Що вирішив — виконуй і ведь перед, показуючи шлях іншим. А ви — варто не варто, варто — не варто! Тільки задля вашої художньої недосвідченості дарую вам ці вагання. Вони — ознака, що ви ще не перекваліфікувалися і над вами тяжить ваша давня професія — робкорівство з його описом конкретних явищ і фактів, живих, реальних людей і їхніх дійсних учинків. Для художньої літератури цього замало. Вона повинна показати збірні типи нашої доби, типи, що для них матеріал ви з'єднуєте з багатьох зразків, як бджола насисає меду,

пораючись коло однієї, другої, третьої квітки. Гасло "країна повинна знати своїх героїв" стосується всієї літератури, всієї радянської преси. А художня має ще й спеціальне завдання — показати збірного героя, без справжнього прізвища, але в якому втілено силу хвальних прізвищ. От чому хай більше вас не непокоїть ваш скромний вагоноводець — у ньому є дещо від збірного типу людини нашої великої доби, в ньому є нове, комуністичне ставлення до праці...

Замовчали, спочиваючи.

Настигав вечір. Поверхня Дніпра вигладилась, порожевіла. Легесенькі хвилики ледь чутно дзюрчали, плескаючи на чистий пісок.

"Ах, який тихий, немов не з порогів тече, — думалося мені, — будеш, голубоньку, кипіти в турбінах, як ми схочемо, будеш лежати без шелесту, як греблею перепояшемо. Не сам, ми тебе в ударники запишемо. Соцзмагатимешся з Доном, Камою, Окою, Волгою, з далекою Ангарою. Тепер ти — велика цяця, на тебе рівняються, а далі — те саме, що перші спроби тутешніх бетонярів перед їх кінцевими рекордами. Тепер Дніпрельстан — велике прізвище, з великої літери пишеться, але вже йде доба дніпрельстанів, і станеш ти героєм без прізвища, рядовим героєм, яких багато, героєм, що дають збірний тип нашої доби".

* * *

Так кінчався день на Дніпробуді. Між іншим — мені страшенно подобається це слово. В моїй уяві воно розкладається так: Дніпробуд, дні пробуджуються, щасливі дні безкласового суспільства, цілковито звільненої праці... Ласоцький казав, це, мовляв, доказує, що в мене є смак до слова і що єдине, де мав рацію жовтоокий редактор, це те — "безпрізвищний", дійсно страшенно немилозвучне слово, його тяжко вимовляти. Наша мова повинна теж перекваліфікуватися — стати багатою, дужою і водночас простою, легко приступною, милозвучною. Ця нова мова теж збиратиметься з багатьох ударних, буде збірним типом. Спочатку роз'єднатися, потім об'єднатися — цей більшовицький ленінський закон у певній мірі стосується й людської мови...

— Отак ми з вами роз'єдналися, мало не повороту вали через "Безпрізвищного" і об'єдналися, заприятелювали через дніпрельстанівський нарис, — пожартував я, бо й справді уподобав цю заклопотану, але життєрадісну людину, хоч бракувало в ній пролетарського гарту, більшовицької чіткості й упертості. Не дурно не міг упорядкувати навіть свого власного життя, запровадити в нім труддисципліну.

І досі ми з ним приятелі, — хоч іноді й докучає Ласоцький мені своїм проханням авансувати. Чому мені адресуються ці прохання? А бачите, не з усіма ж роз'єднуватися, щоб з'єднуватися. Я не довів би історію свого першотвору до краю, не згадавши про долю жовтоокого редактора "Плянети". Його вже давно нема, як і багатьох інших, подібних, а недавно на цю посаду висунули мою кандидатуру.

Я не почуваю себе цілком здатним для цієї нової для мене ролі, але маю надію, товариші, що за вашою колективною допомогою і цю фортецю ми, ударники, візьмемо, поведемо в ній перед, програму виконаємо, аби чуйно прислухатися до настанов, що дає їх нам комуністична партія. А вона каже устами Вождя, ударника з ударників:

"Реальність нашої програми, це — живі люди, це ми з вами, наша воля до праці, наша готовість працювати по-новому, наша рішучість виконати плян". Чи є в нас вона, оця сама рішучість? Так, є! Отже, наша виробнича програма може й повинна бути здійснена.

1-2/IV 1932 р.